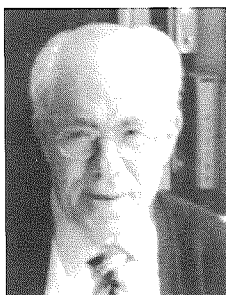

חיים זעפרני ז"ל

משה בר-אשר

חיים זעפרני נולד בעיר אל-סאווירה (המוכרת בשמה הצרפתי Mogador) שלחוף האוקיינוס האטלנטי במרוקו ב־17 בסיון תרפ"ב (10 ביוני 1922), והלך לבית עולמו ב־10 בניסן תשס"ד (31 במרץ 2004).

אין מי שנדרש לחקר תרבותה ותולדותיה של יהדות מרוקו שאינו מכיר את מחקרו המגוון של חיים זעפרני. מעל ארבעים שנה מחייו הקדיש לחקר יהדות מרוקו (מה שהוא אהב לכנות "המערב המוסלמי"). רשימת פרסומיו כוללת 196 פריטים; 194 כבר ראו אור ושניים נמצאים בדפוס.¹

חוקרים חשובים שהרימו תרומה מכרעת לחקר יהדות מרוקו כגורג' ויידה וכחיים הירשברג זכרם לברכה קדמו לחיים זעפרני, והוא אך בא למלא אחריהם. אבל יש תחומים שהוא עסק בהם כחלוץ שעובר לפני המחנה. במחקר שהתפרסם פעמים אחדות בשנת 1964 הוא תיאר את הוראת העברית ואת לימודי היהדות בחברה המסורתית.² אף נשא הרצאה על הנושא בקונגרס העולמי הרביעי למדעי היהדות, שהתקיים בקיץ תשכ"ה (1965) באוניברסיטה העברית בגבעת רם. לימים נתגבש המחקר במלואו לספר שראה אור בשנת תשכ"ט.³

העולם קורא הצרפתית נתוודע למחקרו המקיף על יהודי מרוקו, שהתבסס על תקנות הקהילה וספרות השו"ת של חכמי המקום.⁴ בעיניי החשוב שבספריו הוא חיבורו על הספרות הדיאלקטיות והעממיות של יהודי מרוקו.⁵ בספר זה כינס מאמרים שנתפרסמו באכסניות אחרות, כגון מאמרו על התרגום בערבית יהודית מגרבית לפיוט "מי כמוך" לריה"ל.⁶ באחד מספריו האחרונים כונסו הרצאותיו באקדמיה המלכותית המרוקאית שהוא נמנה על חבריה.⁷

- 1 ראה עמ' 17-34 בספר המוזכר להלן בהערה 9.
- 2 נוסח תמציתי שלו ראה אור ב־"Journal Asiatique", כרך 252 (1964) עמ' 97-103, תחת הכותרת "L'enseignement traditionnel de l'hébreu et du judaïsme au Maroc..."
- 3 Pédagogie juive en terre d'Islam: L'enseignement traditionnel de l'hébreu et du judaïsme au Maroc, Paris, 1969
- 4 Les Juifs du Maroc – Vie sociale, économique et religieuse: Etudes de Taqqanot et Responsa, Paris 1972
- 5 Littératures dialectales et populaires juives en Occident Musulman, Paris 1980
- 6 המאמר ראה אור תחילה ב־"Journal Asiatique" 252 (1964) עמ' 169-196.
- 7 Le judaïsme maghrébin: le Maroc, terre de rencontres des cultures et des civilisations [Recueil de conférences prononcées... à l'Académie du Royaume du Maroc...] Rabat 2003

שנים רבות, מאז העשור השני לחייו, היה זעפרני מורה, ולימים גם מפקח בבתי ספר של כ"ח במרוקו. בבואו לצרפת בראשית שנות השישים של המאה העשרים נתמנה מורה לעברית בבית הספר ללימודי שפות המזרח (Langues O)⁸ בפריס. ב־1969, אחרי מאורעות "אביב 1968" באוניברסיטאות בצרפת, הוקמה אוניברסיטת פאריס VIII; וזעפרני יסד בה את המחלקה לעברית ועמד בראשה עד לפרישתו בשנת 1991. ח"ז הרבה לבקר בארץ וישב על מחקריו גם בספרייה הלאומית וגם בספריית מכון בן-צבי בירושלים.

בשנת תשס"ב היה עמית במכון ללימודים מתקדמים בקבוצת המחקר שעסקה בנושא "העולם היהודי לאחר גירוש ספרד", ובשנת תשמ"ה קיבל את פרס יצחק בן-צבי על "מחקר יהדות המזרח" (הוא העניק את כספי הפרס כמלגה לתלמיד מצטיין מ־ישראל). אי אפשר לדבר על זעפרני בלי לציין את ביתו שהיה בית ועד לחכמים מצרפת, מ־ישראל, ממרוקו ומארצות אחרות. הוא ורעייתו סיליה תבלח"א קיבלו בביתם מלומדים רבים בלבביות ובמאור פנים.

בערוב ימיו כיבדוהו ארבעים מלומדים מכל העולם בקובץ מחקרים בהיקף של כ־600 עמודים, העוסקים בתחומים הקרובים לליבו. הקובץ יצא בעריכתם של ניקול צרפתי ויוסף תדגי.⁹ הוא כולל ביבליוגרפיה של זעפרני וארבעה מדורים (היסטוריה, בלשנות, שירה ומוסיקה, ספרות רבנית ופילוסופיה).¹⁰ הקובץ נועד לצאת כספר יובל בחייו של פרופ' זעפרני, אך בשל תקלות, שהיו כרוכות במו"ל ובגורמים אחרים, הוא הופיע באיחור כואב, יום אחד לאחר פטירתו. נחמה פורתא מצאו רעייתו ובני משפחתו בעובדה שהעורכים הראו לו הגהה אחרונה של הספר, עוד בימי חוליו, שבועות אחדים לפני מותו. מאמריו וספריו והספר שיצא לזכרו מציבים יד לחיים זעפרני האיש, המורה והחוקר.

- 8 זה שנים ידוע המוסד כאוניברסיטה המעניקה את כל התארים האקדמיים ושמו הוסב ל־INALCO (Institut National des Langues et Civilisations Orientales =)
- 9 *Présence juive au Maghreb: Hommage à Hayim Zafrani*, édité par Nicole S. Serfaty & Joseph Tedghi, [Paris] 2004. בשל רשלנותו של המו"ל (Editions Bouchene) לא צוין מקום הופעתו של הספר; על כן הוא מובא כאן בתוך סוגריים.
- 10 חותמת את הספר רשימה הנושאת את הכותרת *Tabula Gratulatoria*, הכוללת כמאתיים אישים ומוסדות שסייעו בהדפסת הספר, משהתחייבו לפני הופעתו לרכשו לאחר פרסומו. שני העורכים ראויים להערכה על העבודה המקצועית והמסורה שהשקיעו בספר; לשבח מרובה ראוי יוסף תדגי, שלא היה מעולם תלמידו של זעפרני, אבל אין ספק שהוא יורשו המוכשר בחקר יהדות מרוקו בצרפת כיום. תדגי השקיע שנים מחילו בהוצאת הספר בתנאים קשים ביותר (אם לנקוט לשון המעטה...), והעמיד בזה יד לחיים זעפרני.